

СТРАХОВІ КОМПАНІЇ ТА ЇХ РОЛЬ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ. Проводиться аналіз місця і ролі страховиків в системі ризик-менеджменту підприємств. Порівнюються альтернативні методи мінімізації ризиків суб'єктів господарювання. Визначається важливість страхування в забезпеченні ефективної діяльності підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ризик менеджмент, страховий захист, самострахування, диверсифікація, лімітування, методи управління ризиками, критерії страхування.

АННОТАЦИЯ. Проводится анализ места и роли страховщиков в системе риск-менеджмента компаний. Сравняются альтернативные методы минимизации рисков хозяйствующих субъектов. Опреде-

ляються важність страхування для забезпечення ефективної роботи підприємства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: управління ризиками, страхування, самострахування, диверсифікація, обмеження, методи управління ризиками, критерії страхування.

ANNOTATION. The article represents analysis of the place and role of insurers in the system of risk management of the companies. Compare alternative methods of minimizing risk of economic activity. Determines the importance of insurance to provide effective operation of the enterprise.

KEYWORDS: risk management, insurance coverage, self-insurance, diversification, limitation, methods of risk management, insurance criteria.

Відомо, що діяльність суб'єктів господарювання пов'язана з різними ризиками, ступінь яких залежить, насамперед, від можливостей підприємств щодо попередження і нейтралізації дії внутрішніх та зовнішніх загроз. Однак, передбачити всі небезпеки підприємницької діяльності неможливо, тому завжди існує ризик понесення збитків чи недоотримання запланованого обсягу прибутку. Отже, кожна організація змушена приймати на себе ризики задля досягнення своєї мети, і такий напрямок фінансового менеджменту як ризик-менеджмент (або управління ризиками) покликаний оптимізувати їхню сукупність.

Чисельність і масштаби ризиків на світових ринках постійно зростають, підвищуючи значення управління ризиками суб'єктів господарювання. Сфера діяльності українських підприємств характеризується високим рівнем політичних, законодавчих ризиків, значними коливаннями цін, кризовими явищами, що також збільшує значимість ризик-менеджменту в функціонуванні вітчизняних організацій.

За умов ринкової економіки поруч із традиційним використанням можливостей страхування для захисту від надзвичайних явищ природного характеру (землетрусів, повеней тощо), техногенних ризиків (пожеж, аварій, вибухів і т.і.), у підприємств різко зростає потреба в страховому покритті збитків внаслідок невиконання фінансових і кредитних зобов'язань, неплатоспроможності суб'єктів господарювання, а також від дії інших чинників, які ведуть до втрати фінансових ресурсів.

На даний момент в Україні все більше і більше представників бізнесу усвідомили необхідність страхового захисту своїх інтересів в процесі ризик-менеджменту, адже страхування виступає одним із найважливіших інструментів управління ризиками і передбачає фахове й економічно ефективне розміщення ризиків суб'єктів господарювання, супровід договорів страхування, ор-

ганізацію врегулювання збитків й отримання відповідного відшкодування.

На сьогоднішній день страховий бізнес характеризується високими темпами розвитку. Як свідчать останні дані на ринку ризикових видів страхування спостерігається значний рівень конкуренції (індекс Герфіндаля-Гіршмана за 9 місяців 2011 року становить 171,9)¹.

Подальший розвиток ринку страхових послуг України є одним із чинників поліпшення економічного стану країни та соціального добробуту населення. В процесі стабілізації функціонування страхового ринку та країни в цілому вирішальна роль відводиться страховим організаціям. Ефективна діяльність вітчизняних страхових компаній, в свою чергу, пов'язана з реалізацією їх фінансових інтересів, таких як: збільшення обсягів збору страхових премій; примноження обсягів прибутку від страхової та інвестиційної діяльності; чітке планування обсягів страхових резервів, достатності капіталу та ліквідності активів тощо.

Однак, не зважаючи на позитивні якісні тенденції розвитку вітчизняного ринку страхових послуг, відсутність у достатньому обсязі вільних коштів у підприємств, а також недовіра до страхових компаній є основними чинниками, що стримують використання страхування в якості зручного й функціонального інструмента управління ризиками. Тому одним з головних завдань стратегічного управління українських страхових організацій виступає проведення заходів щодо сприяння процесу усвідомлення суб'єктами господарювання місця і ролі страховиків в системі ризик-менеджменту підприємств.

З метою реалізації вищезазначеного завдання необхідно розглянути альтернативні методи управління ризиками підприємств та порівняти їх зі страхуванням. Взагалі, ризик-менеджмент являє собою сукупність аналітичних, організаційних, фінансових заходів, що мають комплексний і послідовний характер, спрямованих на зменшення або запобігання негативних наслідків настання ризиків.

Поряд із страхуванням, практикою вироблені наступні основні методи управління ризиками суб'єктів господарювання: диверсифікація, лімітування, самострахування.

Диверсифікація являє собою процес розподілу фінансових ресурсів між різними об'єктами вкладення капіталу, які безпосе-

¹ За даними сайту Держфінпослуг: <http://www.dfp.gov.ua>

редньо не пов'язані між собою, з метою зниження ступеня ризику й втрат прибутку. Даний прийом ризик-менеджменту дозволяє уникнути частини ризику при розподілі капіталу між різноманітними видами діяльності.

Лімітування — це встановлення граничних сум витрат, обсягів продажу, кредиту тощо; господарюючими суб'єктами даний метод ризик-менеджменту застосовується під час продажу товарів у кредит, наданні позичок, визначенні сум вкладення капіталу і т. і.

Самострахування передбачає прийняття ризиків на власне утримання підприємства і компенсацію збитків за рахунок створення резервного фонду. Основне призначення зазначеного фонду — забезпечення ліквідності діяльності суб'єкта господарювання у вигляді компенсації збитків в міру їхнього виникнення. Тобто, самострахування являє собою децентралізовану форму створення натуральних і грошових страхових (резервних) фондів безпосередньо в самому підприємстві. При цьому, згідно чинного законодавства господарські товариства повинні формувати резервний фонд у розмірі не нижчому 25% від статутного фонду, а щорічні відрахування мають становити не менше 5% суми прибутку¹.

Як бачимо, найбільш альтернативною формою страхування в системі ризик-менеджменту господарюючих суб'єктів виступає самострахування, адже підприємство розглядає його як можливість економії фінансових ресурсів і може відмовитись від послуг страхових компаній. Тому, на нашу думку, доцільно порівняти вказані прийоми управління ризиками (табл. 1).

Таким чином, завдяки страхуванню компанія створює додаткові гарантії стабільності свого розвитку і покриває збитки, що виникнуть у процесі підприємницької діяльності. Яскравим прикладом останнього може виступати виплата в 2006 р. страхового відшкодування СК «АСКА» металургійному комбінату «Азовсталь» у розмірі \$56 млн внаслідок самозаймання доменного газу². А в 2011 році СК «Проксіма» виплатила по застрахованому майну, яке згоріло на складах, компанії «КПП-сервіс» більше 100 млн грн.

¹ Згідно ст. 87 Господарського кодексу України: <http://www.rada.gov.ua>

² Недашковская Н. Модернизацию «Азовстали» оплачивают...// Экономические известия. — №155. — 2006 г. — <http://www.eizvestia.com/articles/9/0/5672/>

**ПОРІВНЯННЯ СТРАХУВАННЯ І САМОСТРАХУВАННЯ
ЯК МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ¹**

Страховування		Самостраховування	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Завдяки страхованню підприємство не реєструє фінансові наслідки з певних ризиків на страховика — професійного носія ризику. В страховій компанії відбувається перерозподіл фінансових наслідків несприятливих подій між іншими страховиками територіально і в часі. Тобто, кожен страховальник несе середньозважені витрати (сплачуючи страховий внесок) і тим самим позбується максимальних витрат.	Неможливість покриття певних видів ризиків. Хоча страховики і орієнтуються на потреби клієнтів, але з метою забезпечення себе від катастрофічних збитків і необхідності отримання прибутку, вони пред'являють дуже жорсткі вимоги до ризиків, які приймають на страхування	Підприємство заощадує на оплаті страхових послуг, в результаті економить кошти можна збільшити прибуток і резервний фонд	Слід враховувати інфляційні процеси, під впливом яких коштів резервного фонду можуть знецінитись
Існує велика кількість комплексних програм страхування, які забезпечують страховим захистом майнові інтереси підприємств. Такі послуги складаються з кількох логічно пов'язаних між собою страхових продуктів, що мають такі переваги: знижується вартість страхової послуги; максимально спрощуються формальності під час укладання договору страхування	Важливе значення має фінансова стійкість страхової компанії, адже підприємство платить страхову премію для забезпечення гарантованої компенсації збитків. Але діяльність страховика, як і будь-якого іншого суб'єкта господарювання, піддається різному роду ризикам. Отже, не виключено, що страховик не зможе виконати прийняті на себе зобов'язання	У компанії з'являється можливість у коротший термін відшкодувати понесені збитки, адже в деяких випадках страховик може відстрожити виплату (наприклад, для з'ясування причин і обставин настання страхового випадку) чи взагалі відмовити у виплаті відшкодування	Покладаючись тільки на самостраховування, підприємство ризикує, адже збитки можуть виникнути раніше, ніж підприємство накопичить кошти на їх покриття, а розмір шкоди здатний перевищити розрахунковий розмір зведеного фонду

¹ Бухригал Л. Как компенсировать потери? // Директор-Инфо. — 2003. — №35. — http://www.directorinfo.ru/Article.aspx?id=13525&uid=576#_1.

<p>Керівництво компанії завдяки страхуванню має можливість акцентувати увагу на незастрахованих ризиках, наприклад, на аналізі ризиків ринкової кон'юнктури, на проблемах стратегічного менеджменту</p>		<p>Можливість ефективно управляти ризиками — підприємство повністю контролює кошти резервного фонду, може пристосувати програми фінансування до власних потреб</p>	<p>Керівництву підприємства з метою управління програмою самостраховування доведеться понести додаткові видатки, пов'язані зі створенням штату компетентних фахівців (при страхуванні такі видатки відсутні)</p>
<p>До підписання договору страхування представники страхової компанії залучають кваліфікованих експертів, які проводять оцінку ступеня ризику для підприємства. Фахівці пропонують систему заходів запобіжного характеру, що дозволяє знизити рівень ризику і контролювати його. Також зазначені експерти, зазвичай, мають велику базу статистичних даних щодо частоти настання збитків та його розмірів на підприємствах цієї галузі і можуть дати компетентні рекомендації з питань управління різними видами ризиків</p>		<p>Дозволяє посилити систему стимулів щодо превентивних заходів</p>	<p>Створення власного резервного фонду як засобу компенсації збитків рідкісних подій, буде нераціональним витрачанням ресурсів компанії. По суті ці кошти, вилучені з обігу, являють собою мертвий капітал і не приносять прибутку</p>
<p>Зазвичай страховики не обмежуються наданням лише страхових послуг. Вони, наприклад, можуть проконсультувати з проблем оподаткування, зниження ступеня ризику для підприємства тощо</p>			<p>Існує небезпека, що через недооцінку ймовірних збитків кошти резервного фонду будуть вичерпані завчасно</p>

Страховання		Самостраховання	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Страховання майна підприємства, відповідальності й особисте страхування підвищують фінансову привабливість підприємства для інвесторів, потенційних контрагентів, партнерів			
Часто страхування є необхідною передумовою для ділових відносин, наприклад під час одержання кредитних ресурсів або укладання орендного договору			
Дозволяє суб'єктам господарювання, що понесли збитки, продовжити свою діяльність, зберегти робочі місця, виплачувати заробітну плату, знижуючи тим самим соціальну напругу у суспільстві			
Завдяки особистим видам страхування керівництво покращує соціальний клімат в колективі, підвищує привабливість і престижність робочих місць, що сприяє припливу і утриманню висококваліфікованих фахівців на підприємстві			
Визначеність розміру страхового внеску дозволяє керівництву планувати економічну діяльність фірми, в результаті чого вивільняються кошти, які б мали зберігатись у ліквідній формі для покриття несподіваних збитків (кошти резервного фонду), і компанія отримує можливість направити зазначені ресурси на одержання додаткового прибутку			

Самострахування ж є економічно обґрунтованим у випадку, якщо господарюючий суб'єкт має можливість прогнозувати ймовірні збитки з високим ступенем достовірності і є більш доцільним для фінансування втрат невеликого розміру.

Економічні відносини між підприємствами і страховими компаніями з приводу організації страхового захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання мають базуватись на наступних основних положеннях:

→ страховий захист має здійснюватись комплексно, охоплюючи всі майнові інтереси підприємства і забезпечуючи його нормальну, безперебійну роботу;

→ страхова організація має відповідати всім законодавчо встановленим вимогам;

→ страхові внески є основою для формування страхового фонду в обсязі достатньому, для виконання прийнятих страховиком зобов'язань;

→ проведення страхування має бути економічно вигідним суб'єктам господарювання.

Слід зазначити, що одним із критеріїв доцільності використання страхування як методу управління ризиками виступає його економічна ефективність для підприємства. Вона досягається при оптимальному співвідношенні рівня захищеності компанії, вартості страхування та превентивних заходів господарюючого суб'єкта, направлених на попередження та нейтралізацію дії негативних чинників на його діяльність (рис. 1).

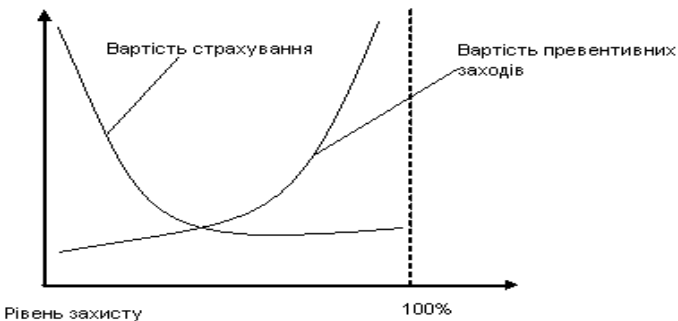

Рис. 1. Економічна ефективність страхування для суб'єктів господарювання¹

¹ Комплексная программа управления рисками производственных предприятий и страхование: <http://www.klubok.net/article1320.html>.

Як показує рис. 1, стовідсоткова захищеність підприємства від дії ризиків є недосяжною і підвищення рівня захисту суб'єкта господарювання буде автоматично підвищувати вартість страхової послуги. Також варто зауважити, що страхування не усуває причини і не знижує ймовірності ризикових ситуацій, але дозволяє відшкодувати більшу частку незапланованих фінансових втрат.

Отже, наявність ризиків і необхідність нейтралізації їхнього впливу на функціонування суб'єктів господарювання зумовлюють важливість страхування для підприємств. Але варто пам'ятати, що не всі ризики підлягають страхуванню (табл. 2—3).

Таблиця 2

**ПРИКЛАД РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ,
ЩО НЕ ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ СТРАХУВАННЯМ**

Вид ризику	Спосіб зменшення негативних наслідків
Ризик неоптимального розподілу ресурсів	Чітке визначення пріоритетів під час розподілу ресурсів, а також наявність маркетингових досліджень для визначення обсягу виробництва продукції або надання послуг
Економічні коливання і зміни переваг клієнтів	Ефективне прогнозування і планування
Дії конкурентів	Проведення заходів щодо вивчення і передбачення можливих дій конкурентів та їхнє врахування в маркетинговій і виробничій діяльності
Ризик неправильно обраного проекту	Використання комп'ютерного моделювання для більшого точного розрахунку можливих варіантів

Таблиця 3

**ПРИКЛАД РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ,
ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ СТРАХУВАННЮ**

Вид ризику	Спосіб зменшення негативних наслідків
Пожежа, вибух, дія стихійних явищ тощо	Страхування сум ймовірних збитків
ДТП, крадіжка автомобіля	Страхування автокаско
Ризик знищення чи псування вантажу під час його транспортування	Страхування вартості вантажу (страхування наземного, водного, повітряного транспорту)

Вид ризику	Спосіб зменшення негативних наслідків
Нанесення шкоди життю та здоров'ю пасажирів	Страховання відповідальності перевізника
Нанесення шкоди життю і здоров'ю споживачам продукції	Страховання відповідальності товаровиробника
Недоотримання прибутку внаслідок псування обладнання	Страховання на випадок перерв у виробництві
Непогашення кредиту внаслідок неплатоспроможності боржника	Страховання кредитних ризиків
Ризик можливого захворювання або нещасного випадку на виробництві	Медичне страхування, страхування на випадок хвороби або від нещасних випадків на виробництві

Основними критеріями за якими ризик вважається страховим є наступні¹:

- ризик повинен носити ймовірний або закономірний характер, але факт і час настання збитку має бути непередбачуваним;
- настання страхового випадку не повинно перебувати у причинно-наслідковому зв'язку з діями страхувальника чи іншої зацікавленої особи;
- обсяг наслідків ризику повинен бути вимірюваним, тобто давати можливість визначити очікувану суму збитків та ступінь його ймовірності;
- страхова подія не може мати розмірів катастрофічного лиха;
- необхідність об'єктивного виміру й оцінки шкідливих наслідків реалізації ризику.

При цьому на страхування не приймаються спекулятивні ризики, тобто такі, від яких можна очікувати потенційну можливість отримання прибутку чи понесення збитку.

Таким чином, місце і роль страхових компаній в управлінні ризиками суб'єктів господарювання порівняно з іншими формами мінімізації ризиків на підприємствах має ряд істотних переваг. Тому в розвинутих країнах світу і використовується в основному страхування як головний важень мінімізації ризиків (більше 90% всіх потенційних ризиків підприємств у провідних західних

¹ Ротова Т.А. Страхування: Навч. посіб. — 2-ге вид. переробл. та допов. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. — 400 с.

країнах застраховані). Це обумовлюється тим, що страхування, по-перше, дозволяє компенсувати збитки від підприємницької діяльності, витрати, що виникли внаслідок стихійних лих або техногенних катастроф, а також планувати видатки, пов'язані з негативними наслідками дії непередбачуваних подій; по-друге, може використовуватись підприємствами для вирішення проблем соціального характеру з метою попередження нанесення шкоди здоров'ю та життю працівникам компанії; по-третє, допомагає знизити ймовірність виникнення різного роду несприятливих подій, а також зменшити збитки від їхнього настання.

В Україні економічна ефективність страхування з кожним роком буде однозначно зростати. Кількість застрахованих підприємств буде збільшуватись. І якщо ще 10 років назад у нас було застраховано не більше 10 % всіх можливих ризиків в державі, то на сьогодні цей показник складає, за підрахунками експертів, уже 20 % і має тенденцію до збільшення.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2012